

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve **Harry (Chaim) Schimmel'in** anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle.** "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." - Rabi Sacks

Kedoşım

Yahudiliğin Üç Sesi

Vayikra kitabında on dokuzuncu *perek* - ki *peraşamız* bu *perekle* başlamaktadır - Tora'nın etik öğretilerinin en üstün ifadelerinden birini teşkil eder. Bu *perek*, doğru, iyi ve kutsal olanı ele almakta ve Yahudiliğin en büyük ahlaki emirlerinden bazılarını içermektedir: "Akranını kendin gibi sev" ve "Aranıza katılan bir yabancı, sizin için sizden bir vatandaş gibi olmalıdır. Onu kendin gibi sevmelisin; çünkü siz de Mısır Ülkesi'nde yabancı konumundaydınız".

Ancak bu *perek* aynı zamanda son derece gariptir de. Çünkü rastgele ve düzensiz bir emirler karışımı gibi görünen talimatları da içermektedir. Sanki bunların birçoğunun etikle hiçbir alakası yokmuş ve kutsiyetle de ancak belli belirsiz bir başa sahipmiş gibi görünmektedir:

Farklı türden hayvanları çiftleştirme.

Tarlana iki tür tohum ekme.

Şaatnez (yün ve keten karışımı) şeklinde hazırlanmış bir giysi giyme.

Vayikra 19:19

Kan karşısında yemek yemeyin.

Fal ve büyü ile uğraşmayın.

Favorilerinizi kesmeyin ve sakalınızın köşesini kazımayın.

Vayikra 19:26-28

Liste bu şekilde uzayıp gitmektedir. Acaba bunların, doğru, iyi ve kutsal olanla ne ilgisi vardır?

Bunu anlamak için, Tora'nın, başka yerlerde gördüklerimizden son derece farklı olan kendine has ahlaki, sosyal, manevi vizyonu hakkında doğru bir bakış açısına ulaşmak üzere muazzam bir sıçrama yapmamız gerekmektedir.

Batı, bir ahlak sistemi tanımlamak için birçok denemede bulunmuştur. Bazıları rasyonaliteye, başkaları ise sempati veya empati gibi duygulara odaklanmıştır. Merkezi ilke bazıları için devlete hizmet iken, başkaları içinse ahlaki görev olmuş ve yine başkaları da en büyük sayıda insanın en büyük mutluluğunu hedeflemiştir. Bunların hepsi ahlaki yalınlık ve basitlik formlarıdır.

Yahudilik ise bunun aksinde direktmektedir: ahlaki karmaşıklık. Ahlaki yaşam kolay değildir.

Görevler ve sadakatler bazen birbiriyle çatışır. Bazen mantık bir şey söylerken duygular başka bir şey söyler. Daha temel olarak baktığımızda Yahudilik, her biri kendi sesine ve kelime dağarcığına sahip olan üç farklı ahlaki duyarlılığı tanımlamıştır: [1] Kraliyet ahlakı. [2] Koenlik ahlakı. Ve temel olarak [3] Peygamberlik ahlakı.

Yirmeyau ve Yehezkel, bunların ayırt edici duyarlılıklarından bahsederler:

Çünkü Tora [kanunu] Koen'den, nasihat (*etsa*) bilgeden (*haham*) ve söz (*davar*) peygamberden kaybolmayacak.

Yirmeyau 18:18

Peygamberden vizyon (*hazon*) arayacaklar ve Koen'den Tora [kanunu hakkında talimat], ihtiyarlardan nasihat (*etsa*) kesilecek.

Yehezkel 7:26

Koenler, Tora terimleriyle düşünürler. Peygamberlerin bir "söz" veya "vizyon"u vardır. İhtiyarlar ve bilgiler ise "etsa"ya sahiptir. Bu ne anlama gelmektedir?

Krallar ve maiyetleri, Yahudilikte bilgelikle ilişkilendirilir: *hohma*, *etsa* ve eşanamlıları. Tanah'taki belli başlı kitaplar, en belirgin olarak Mişle ve Koelet, üstün örneğini Kral Şelomo'nun teşkil ettiği "bilgelik" kitaplarıdır. Yahudilikte bilgelik, hikmet, bilginin en evrensel formudur ve bilgelik literatürü, Tanah'ın, antik Yakın Doğu literatürlerine ve Helenistik bilgelere en yakın olduğu alandır. Pratik, pragmatiktir, deneyim ve gözleme dayanır; itidalli ve sağgörüldür. Abartı ve aşırılığın olmadığı, ama pek de dramatik ve dönüştürücü de olmayan, güvenli ve selim bir

yaşam reçetesidir. Bu, kralların erdemi olan bilgeliğin sesidir.

Peygamberlerin sesi ise oldukça farklıdır; gücün kötüye kullanımına ve sömürücü zenginlik arayışına yönelik eleştirilerinde tutkulu, canlı ve radikaldir. Erkek ya da kadın peygamber, halk, fakirler, ezilenler, istismar edilenler adına konuşur. Ahlaki yaşamı, ilişkiler gözlüğünden - Tanrı ile insanlık arasındaki ilişkiler ve insanların birbirleri ile olan ilişkileri açısından - değerlendirir. Bir peygamberin anahtar terimleri, *tsedek* ("dağıtıcı adalet"¹), *mişpat* ("denkleştirici adalet"²), *hesed* (iyilik ve şefkat) ve *rahamim* (merhamet) şeklindedir. Peygamber, duygusal zekâ, sempati ve empati sahibidir; yalnız ve baskı altında olanların müşkül durumunu hisseder. Peygamberlik hiçbir zaman soyut değildir. Evrensel terimlerle düşünmez. Zaman ve mekânda buraya ve şimdiye cevap verir. Koen, Tanrı'nın Sözü'nü tüm zamanlar için duyar. Peygamber, Tanrı'nın Sözü'nü bu zaman için duyar.

Koen'in ve genel olarak kutsiyetin ahlaki ölçütleri de, yine, farklıdır. Peygamberin kilit aktiviteleri, *leavdil* - ayırmak, ayırt etmek ve bölmek - ve *leorot* - halka hem genelde öğretmenler olarak hem de özelde yargıçlar olarak, kanuni talimatlar vermektir. Koen'in anahtar sözcükleri, *kodeş* ve *hol* (kutsal olan ve olmayan), *taor* ve *tame* (manevi açıdan saf olan ve olmayan) şeklindedir.

Tora'da Koenlik sesiyle konuşan en önemli bölüm, Bereşit perek 1, yani yaratılışın anlatımıdır.

¹ Ç.N.: Ödül ve cezanın herkesin ihtiyacına ve genel durumuna göre dağıtılması temeline dayanan hukuk.

² Ç.N.: haksız servet edinen kişinin bu şekilde elde ettiği kazanımı iade ederek durumu eski haline getirmesi

Burada da anahtar fiillerden biri, beş kere geçen *leavdil*, yani "ayırma" fiilidir. Tanrı, ışıqla karanlığı, yukarı ve aşağı suları, geceyi ve gündüzü birbirinden ayırmaktadır. Diğer anahtar sözcükler "mübarek kılmak" (*bareh*) ve "kutsal kılmak" (*kadeş*) şeklindedir; Tanrı, hayvanları, insan ırkını ve yedinci günü "mübarek kılmakta", ayrıca yaratılışın sonunda, Şabat'ı "kutsal kılmaktadır". Tora'nın başka yerlerinde de *leavdil* fiili ile *kadoş* kökü, ezici bir çoğunlukla, yine Koenlik bağlamında yer alır; ve tabii ki halkı mübarek kılma görevi de Koenlere aittir.

Koen'in görevi, tıpkı yaratılış sırasında Tanrı gibi, kaosun içinden düzeni getirmektir. Koen, hem zamanda hem de mekânda sınırlar belirler. Kutsal zamanlar ve kutsal mekânlar vardır ve her bir zaman ve mekânın kendi bütünlüğü, büyük resim içinde kendi ortamı vardır. Koen'in protestosu, pagan dinlerinde çok yaygın olan, sınırların bulanıklaşması olgusuna karşıdır. Pagan kültürlerinde, tanrılar ve insanlar arasındaki, yaşam ve ölüm arasındaki, farklı cinsler arasındaki ve diğer konulardaki sınırlar son derece bulanık olabilmekteydi. Koen için, bir günah, yanlış yerde yapılmış bir harekettir ve cezası da sürgündür; insanın kendi hakkı olan yerin dışına atılmasıdır. Koen için, iyi bir toplum, her şeyin kendine uygun yerde bulunduğu bir toplumdur ve Koen'in, yabancıya, yani kendine ait bir yerden yoksun olan kişiye karşı özel bir duyarlılığı vardır.

Bu durumda, Kedoşim *peraşası*nda yer alan sözde "garip" emirler koleksiyonunun hiç de garip olmadığı anlaşılmaktadır. Kutsiyet kodu, sevgi ve adaleti, her şeyin,

herkesin ve her hareketin kendi haklı yerine sahip olduğu düzenli bir evrene dair toplu vizyonun birer parçası olarak görür ve farklı hayvan türleri, farklı tahıl türleri, farklı dokuma hammaddeleri arasındaki sınır aşıldığı zaman, insanın bedeni örselendiği zaman veya insanlar, yaşamı beslemek için, ölümün işareti olan kanın karşısında yemek yedikleri zaman tehdit altına giren de bu düzenin ta kendisidir.

Seküler Batı'da hepimiz bilgeliğin sesine aşinayız. Bu zaten, Mişle ve Koelet kitaplarıyla, Aristo'dan Markus Aurelius'a ve Montaigne'ye kadar büyük düşünürlerin ortak zemini sayılabilir. Aynı şekilde, peygamberlik sesini ve Einstein'in "neredeyse fanatik bir adalet sevgisi" olarak ifade ettiği olguyu da tanıyoruz. Buna karşılık, tıpkı doğanın bilimsel bir düzeni olması gibi, ahlaki bir düzenin de olduğu ve bu düzenin, gerek ayrı olması gereken şeyleri ayrı tutmayı, gerekse de Tanrı'nın yaratmış ve iyi olduğunu yedi kez ilan etmiş olduğu dünyanın bütünlük ve erdemliliğine saygı gösteren sınırları korumayı içerdiği yönündeki Koenlik fikrine Batı dünyası daha az aşinadır.

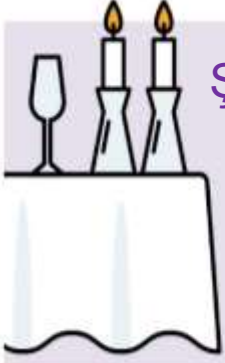
Koenlik sesi Yahudilik için marjinal nitelikte değildir. Merkezidir, elzemdir. Tora'nın ilk bölümünün sesidir. Yahudilerin görevini "bir Koenler krallığı ve kutsal bir ulus" olmak şeklinde tanımlamış olan sestir. Tora'nın merkezindeki kitap olan Vayikra'ya hâkimdir. Ve peygamberlik ruhu *agada*³ alanında yaşamaya devam ederken, Koenlik sesi *alaha*⁴ alanında baskındır. Ve *leorot* fiilinden gelen Tora isminin ta kendisi, Koenlik âlemine ait bir sözcüktür.

³ Ç.N.: Tora'nın kanuni olmayan öğretileri.

⁴ Ç.N.: Tora'nın kanuni öğretileri.

Belki de, modern zamanların kilit keşiflerinden biri olan ekoloji fikri, Koenlik vizyonunu ve onun kutsiyet kodunu daha iyi anlamamıza yardım edebilir. Bunların her ikisi, etik konusunu yalnızca pratik bilgelik veya peygambersel adalet olarak değil,

aynı zamanda varoluşun derin yapısını - mukaddes ontolojiyi - onurlandırmak olarak da görür. Düzenli bir evren, ahlaki bir evrendir; Yaradan'ıyla ve kendisiyle barışık olan bir dünyadır.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Gelin, Tanah boyunca krallık, peygamberlik ve Koenlik seslerini düşünelim. Bu farklı perspektiflerin her birinin farklı yollarla öne çıktığını duyduğunuz zamanlar aklınıza geliyor mu?
2. Sizce kutsiyet kanunlarına yönelik daha karmaşık bir yaklaşıma sahip olmak neden önemlidir?
3. Bir karar verme aşamasında olduğunuz zaman kendinizi en çok hangi "sesle" özdeşleştiriyorsunuz? Ahlaki mi, tutkulu mu, yoksa izanlı mı?